րանյ, չը կայ մարդ մը որուն անծանօթ ըլլայ ինք։

Շատ անգամ առիթ ունեցած եմ իրեն հետ մտերմական խօսակցութիւններ ունենալու և իր ապրած երկար տարիներու փորձառութիւնը ինծի շինիչ դասեր տուած է «Կեանքի գլըոց»ին մասին։ Բազմակողմանի է իր հմտութիւնը, որ անհամեմատելիօրէն բարձրացուցած է զինքն իր կոչումէն, պատկառելի դարձնելու չափ։

Բաջահմուտ է անգլերէն լեզուի զորս լաւ ուսումնասիրած ու յաւ մարսած է. ծանօթ է նաև ֆրանսերէնի, լատիներէնի։ Չորս տարի առաջ թարգմանած է ձէնէրալ Լիւ Ուալլէսի «Պէն-Հուր»ը, որ անտիպ կը մնայ դարդ իր ուրիշ կարգ մը ձեռագիրներուն հետ։

Եւ սակայն Տօք. Փաւլաճեան գրականէն աւելի՝ եղած է ժողովրդական մարդ։ Ինքն էր որ առաջին անգամ իր յօգնաջան աշխատութիւններուն շնորհիւ, եթէ ոչ հիմնովին, գէթ որոշ չափով մը կրցած է քանդել ժողովուրդին տափակ ու տմարդի նախապաշարումները, որոնք ձգած էին ծայր հանրամտութիւնները սառնալ։ Միամիտ ու աղէտ դասակարգն էր այդ, որ հաւատ չէր ընծայեր դեղերու ազդեցութեան, և կը քաշուէր զանոնք գործածել՝ պէտք եղած ատեն։

Ինքն է եղած որ առաջին անգամ ըլլալով Ատա-Բազարի մէջ ժողովրդային լուսաւորչի դերն ստանձնելով միշտ մաքառած է խաւարին դէմ ու կարելի եղածին չափ գոյութիւն ունեցող և տակաւին յարատեւելու այն հակամէտ եղող թիւր ու սխալ ըմբռնումները մասամբ ջնջելով կրցած է ներմուծել բժշկական ուղիղ ու գիտական սկզբունքներ, բանիւ և գործով։

Այսպիսի անձ մըն է ահա Տօք. Փաւլաճեան, որուն քառասնամեայ գործունէութեան շա՛տ բան կը պարտի Ատա-Բազարցին

ԲԷՆՏՕ

—o※o—

ՆՇԽԱՐ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՏԱ–ԲԱԶԱՐ ԳԻՒՂԱՔԱՂԱՔԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երիտասարդի ՊՅՂԹ (1399) թուականին Բիւթանիոյ մայրաքաղաքին մէջ կը գտնուէր Օսմանեան սուլթան Ներէն Պայազիտ, որուն օրով Հայաստանի հիւսիսակողմէն երեւցաւ արիւնարբու Լէնկ, որ նոյնն է անգութ և բարբարոս ծիւաղը Լէնկթիմուրը*, որ իր բազմաթիւ զօրքովը կը խուժէր դէպի Փոքր Հայք եւ կը ջանար կոտորել ու թալլել իր չորս կողմը, ինչպէս որ քանի մը անգամներ հայոց Արծրունեաց Սենեքերիմ Թագաւորի քաղաքը մտաւ, ուր եւ ջարդ ու կոտոր ըրաւ ու թալլեց անմեղ ժողովուրդը։ Սատանայի արբանեակ այս հրէշը (Լէնկթիմուր) ՊՅՂԹ (1399) մինչեւ յն թուին եւ ահեկան — սեպ. — ամսոյ Ժ. (10)ին եւ Ջառկի յարութեան օրը եկաւ պաշարեց մեր գեղեցիկ քաղաքը Սեբաստիա։ Նոյն այն միջոցին սուլթան Պայազիտի կողմէն Իշխան Սուլէյմանի յանձնուած էր քաղաքը, եւ որ քանիցս ընդդիմացաւ այդ հրէշին եւ փորձեց հեռացնել թշնամին, բայց յետոյ տեղի տալով անոր դաշինք կնքեց Սուլէյման քաղաքը յանձնելու, առանց սակայն արիւնհեղութեան։ Իր այդ խոստումին համաձայն նոյն թուականի մարտի (հիմա. ամսոյն Ը. (8)ին Սուլէյման քաղաքին բանալիները Լէնկթիմուրին յանձնեց»։

«Անողորմ ծիւաղը սակայն դրժելով իր ուխտը չէչ եղքը իր զօրքերուն մեծ զուրեր փորել տուաւ եւ մեզմէ Տ—Ր 4—5000 հոգիներ ողջ ողջ թաղեց և անհնարին տանջանքներով խեղդեց զանոնք. այս աղեխարշ տեսարանը նկարագրել եւ Հայկ Արամեան ազգին ապագայ սերունդին յիշողութեան ներկայացնել մեզ դաւոր գրիչիս գործը չէ գոնէ»։

«Ո՜ղո՛ւր կուլանք Սեբաստիոյ պէս՝ փարթամ ու փառաւոր քաղաքի մը աւերումին վրայ. քանի՛ եկեղեցիներ մեծ ու փառաւոր, ի՜նչ խմատաւէր քահանաներ եւ մեծափարթամ վաճառականներ, ինչպի՛սի քաջեր ծեր, տղայ անխնայ, կոտորուեցան, մարթառուեցան, սպաննուեցան ու փճացան։ Մեր վրայ հակառակ բոլոր նեղութեանց համբերել առանց լալու կարելի չէ երբէք։ Երեմիայի կը թողունք իր քնարովը ողբալ եւ հեծել մեր կրակ զանազան միջոցներու մասին զորոնք յետոյ մեր մեղքերուն իբր հետեւանք կրեցինք»։

∴

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Այս բոլոր տառապանքներն ու ցաւերը կ՚սպառնային մահացնել ու փճացնել Արամեան ազգը։ Ուստի խիստ կարճ միջոցի մը մէջ գիշերային անձուկ ժամերու, Ջոջ Տօնիկի տուն մէջ օտար երկիր մը գաղթելու խորհուրդն ըրինք լաւ համարելով օտարութեան մէջ աղքատութիւնով ապրիլ եւ տառապանք կրել, քան թէ հոս մեր չարչարուած ընտանեաց մեր խակ ձեռքով անօրէն բռնաւորներուն ձիրանը իյնալը տեսնել։ Բայց մենք չենք գիտեր, այլ Աստուծոյ կամքը գիտէ, միայն թէ լաւ համարեցինք Օսմանցիներուն հովանիին տակ Բիւթանիոյ կողմերը ապրիլ, քան հոս մեռնիլ»։

«Փրկչական ՌՆ (1400) թուին մարտի (հիմա 30-ին Ն (400) տուն ընտանիքով ճամբայ ինկանք Բիւթանիոյ կողմերը և հասանք [illegible] Սագիլնյիւ լեռներուն ստորոտը, յանկարծակի գիւղաքաղաքն [illegible] Սալէհիւ և Սարգիս կոչուած գետերուն միջեւ։ Յունիերէն կուանդուի թէ Սաղոնճիւ գետը Յուլիանոս կայսեր [illegible] դրօշակայինն էր։ Եթէ կուղես տուուան մէկ պահուն նաւակ նստէ և յառաջացիր դէպի ջուրին ներքը [illegible] տեսնես մարմարեայ մայրեր և կնոջ սիւներ, որոնք Յուլիանոսին բաղնիքը կը կազմէին երբեմն բայց Աստուած կործանեց [illegible] այդ [illegible] մնացեալը [illegible]։ Ննջեցեալ սոյլմ մեր հայրեն մեզի առաջնորդող Ջոջ Տօնիկ եւ մաքրոյ [illegible] Տ. Կարապետ, Տ. [illegible] եւ Տ. Գաբրիէլ եւ միասին ՆԾ (150) ընտանեօք գալով հոս մեր վրաններ կանգնեցինք Տօնիկաչէն կամ տանիկապատ, շատ գեղեցիկ էր տեղերնին։ Ունէինք արդէն մեր հետ Ս. Կարապետի [illegible] մասունք ինչպէս նաեւ Ս. Հռիփսիմեանց նշան մասունքը. մեր խակ ձեռքով Ս. Կարապետի անունով փոքրիկ մատուռ մը շինեցինք եւ հոն հանգչեցուցինք այդ սրբազան տապանակները։

Գրչագիր օրինակէ մը քաղեց
կը շարունակուի Ս. Բ. Հ. ՊՈՒԴՄ.

—օ—

ԴԷՊԻ ՔՈՂԵՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ատա-Բազարի համախմբութիւնը փոխանակ ունենալու արդիւնաւոր եղբայրակցութիւն, [illegible] պառակտուած է։ Մայր տուած պառակտումէն յետոյ այլ աւելի սկսաւ [illegible] հայ թեկնածութեան ընտրութեան գործը։ Չենք ուզեր հոս կրկին անգամ անդրադառնալ պատասխանատուութիւնը ծանրաբեռ հարցը, այլ աւելի շը [illegible] համար, [illegible] կը-

* Օսմանեան պատմութիւնէն կը տեղեկանանք թէ տաճկաց 805 թուին տեղի ունեցած է Լէնկթիմուրի եւ Ելտըրըմ սուլթան Պայազիտի միջեւ Էնկիւրիի ճակատամարտը, ուր Պայազիտը գերի ինկած է, անկէ առաջ Սեբաստիա եկած ըլլալը նաեւ կը հաստատէ պատմութիւնը։ Ս. Բ.